

pro te in Hispania dimicaret? Qui vero Narbone reditus? & tamen quærebat³⁹, cur ego ex ipso cursu tam subito revertissem. Expofui nuper⁴⁰, Patres conscripti, causam reditus mei. Volui, si possem, etiam ante Kalendas Januar. prodesse rei publicæ. Nam, quod quærebas, quomodo redissem: primum luce, non tenebris: deinde cum calceis & toga, nullis nec Gallicis⁴¹, nec lacerna⁴². At etiam adspicis me, & quidem, ut videris, iratus. Næ tu jam mecum in gratiam redeas, si scias, quam me pudeat nequitiae tuæ, cuius te ipsum non pudet. Ex omnibus omnium flagitiis nullum turpius vidi, nullum audivi. Qui magister equitum fuisse tibi viderere, in proximum annum consulatum peteres, vel potius rogares, per municipia, coloniasque Gallia, a qua nos tum, cum consulatus petebatur, non rogabatur⁴³, petere consulatum solebamus, cum Gallicis & lacerna cucurrisseti.

XXXI. At videre levitatem hominis. Cum hora diei decima fere⁴⁴ ad Saxa rubra venisset, delituit in quadam cauponula, atque ibi se occultans, perpotavit ad vesperam: inde ciso celeriter ad urbem advectus, domum venit capite involuto. Janitor, Quis tu? A Marco tabellarius. Confestim ad eam⁴⁵, cuius causa venerat, deducitur: eique epistolam tradit. Quam cum illa legeret stens, (erat enim amatorie scripta: caput autem literarum sibi cum illa mima posthac nihil futurum: omnem se amorem abjecisse illinc, atque in hanc transfudisse) cum mulier fieret uberius, homo misericos ferre non

³⁹ Et tamen quærebat] Antonius, qui tam fœde redierat, reditum meum e Græcia, quo post necem Cæsaris proficisci decreveram, jamque iter susceperam, mihi obicit. *Idem.*

⁴⁰ Nuper] Quarto Nonas Septembres, ut constat e Philippica V. cap. 7. Expofuit reditum professionis & reverentis suæ Philippica prima. *Idem.*

⁴¹ Gallicis] Caltrense pedum calcamentum. *Manut.* Atqui miles erat Antonius, & ex Gallia militari habitu redibat Romam. Non hoc igitur notatur in Antonio, quod in itinere sit usus gallicis & lacerna, sed quod is usus sit, cum Urbem ingrederetur, & postea quod is usus sit, cum præfaret candidatus in municipiis & coloniis. *Grævius.*

⁴² Lacerna] Humiliorum, quibus toga deesset, vestis. Cicero ad Attic. lib. iv. Suetonius in Augusto. *Manut.*

⁴³ Non rogabatur] Tu consulatum a Cæsare precibus rogabas: nos incolunt Rep. petebamus a Gallia quoque colonis & municipiis: habebant enim jus suffragii. *Ferratius.*

⁴⁴ Hora diei decima fere] Duabus horis ante noctem. Veteres enim diem in partes duodecim dividebant: & non a media nocte, sed a solis ortu horas numerabant. Saxa autem Rubra videntur fuisse viculus uno vel altero distant ab Urbe milliari. *Abiam.*

⁴⁵ Ad eam] Ad Fulviam, quam Antonius post priorum maritorum necem, duxerat uxorem. *Idem.*

non potuit: caput aperuit; in collum invasit. O hominem nequam! quid enim aliud dicam? magis proprie nihil possum dicere. Ergo, ut te catamitum, nec opinato cum ostendisses, præter spem mulier adspiceret, idcirco urbem terrore nocturno, Italiam multorum dierum metu perturbasti? Et domi quidem causam amoris habuit; foris etiam turpiorem, ne L. Plancus prædes tuos⁴⁶ venderet. Productus autem in concionem a tribuno plebis, cum respondisses, te rei tuæ causa venisse, popululum etiam dicacem⁴⁷ in te reddidisti.

XXXII. Sed nimis multa de nugis. Ad majora veniamus. Cæsari ex Hispania redeunti obviam longissime processisti. Celeriter isti, redisti, ut cognosceret te, si minus fortem, attamen strenuum. Factus es ei rursus nescio quomodo familiaris. Habebat hoc omnino Cæsar: quem plane perditum ære alieno, egentemque, si eundem nequam hominem audacemque cognoverat, hunc in familiaritatem libentissime recipiebat. His igitur rebus præclare commendatus, jussus es renuntiari consul, & quidem cum ipso. Nihil queror de Dolabella, qui tum est impulsus⁴⁸, inductus, elusus. Qua in re, quanta fuerit utriusque vestrum perfidia in Dolabellam, quis ignorat? Ille induxit, ut peteret: promissum & receptum intervertit⁴⁹, ad seque transtulit: tu ejus perfidia⁵⁰ voluntatem tuam adscripsisti. Veniunt Kalendæ Januariæ: cogimur in senatum: inventus est copiosius multo in istum & paratius Dolabella, quam nunc ego. Hic autem iratus quæ dixit, dii boni!

Primum cum Cæsar ostendisset, se, prius quam proficisceretur, Dolabellam consulem esse jussurum, quem negant regem, qui & faceret semper ejusmodi aliquid, & diceret: sed cum Cæsar ita dixisset; tum hic bonus augur eo se sacerdotio præditum

Tom. VI.

F f f

⁴⁶ Prædes tuos] Bona fidejussorum tuorum, sine prædum, qui tuo nomine bona sua obligarant. *Idem.*

⁴⁷ Dicacem] Populus ex tua oratione diceriorum occasione arripuit, ex amphibia ambiguoque sensu verborum REI TUÆ CAUSA, quæ tam ad rem familiarem & prædes, quam ad libidines & amorem referri possunt. *Idem.*

⁴⁸ Impulsus] Cæsar impulserat, & indu-

xerat Dolabellam, ut consulatum peteret: deinde eluserat, & sibi honorem illum usurpaverat. *Ferrat.*

⁴⁹ Intervertit] Intervertere est rem alteri promissam ad se transferre, & ita malis artibus impedire, ne ad eum perveniat cui fuerat destinata. *Abiam.*

⁵⁰ Tu ejus perfidia] Tu Cæsari contra fidem datam Dolabellam prodenti assensus es. *Idem.*

ditum esse dixit, ut comitia auspiciis vel impedire, vel vitare possent, idque se facturum esse asseveravit. In quo primum incredibilem stupiditatem hominis cognoscite. Quid enim? istud, quod te sacerdotii jure facere posse dixisti, si augur non esses, & consul esses, minus facere potuisses? Vide ne etiam facilius. Nos enim nuntiationem solum habemus: consules & reliqui magistratus etiam speculationem⁵¹. Esto, hoc imperite: (nec enim est ab homine nunquam sobrio postulanda prudentia) sed videte impudentiam. Multis ante mensibus in senatu dixit, se Dolabellæ comitia aut prohibitorum auspiciis, aut id facturum⁵² esse, quod fecit. Quisquamne divinare potest, quid vitii in auspiciis futurum sit, nisi qui de cælo servare constituit? quod neque licet comitiis per leges: & si quis servavit; non habitis comitiis, sed prius quam habeantur, debet nuntiare. Verum implicata inscitia impudentia est, si nec scit quod augurum, nec facit quod pudentem decet. Atque ex illo die recordamini ejus usque ad idus Martias⁵³ consulatum. Quis unquam apparitor tam humilis, tam abjectus? nihil ipse poterat: omnia rogabat: caput in adversam læticam inferens, beneficia, quæ venderet, a collega petebat.

⁵¹ Nos enim nuntiationem solum habemus: consules & reliqui magistratus etiam speculationem] Ex Numæ regis instituto jus nuntiationis augures obtinebant, ut si quid vitii advertissent, comitia prohibere, ne fierent, & jam facta turbare nuntiatione possent; idemque augur in iusta, nefasta, vitiosa, diræva dixerit, irrita, inficitiaque sunt. Cuiuslibet igitur magistratus auspiciis, antequam cum populo ageret, aderat augur, cujus in auspicio esse dicebatur; quo actore, secundumne, an adversum esset augurium, intelligebat magistratus ille, qui comitia populi edixerat. Auguribus autem aliquid nuntiantibus parebatur, etiam si nihil vidissent, & falsa nuntiarent. Magistratibus data erat per leges facultas servandi de cælo, & obnuntiandi, cautumque ne liceret agere cum populo, quo die de cælo servatum esset. Quamobrem poterant impedire ne haberentur comitia, aut ageretur cum populo, & facere dies nefastos, obnuntiando

se illis diebus de cælo esse servaturos. Itaque augures poterant impedire ne haberentur comitia, & jam habita vitare; quia & ante, & post habita comitia contingebat, ut viderent aliquid, aut audirent. Non tamen ante ipsum diem comitorum scire poterant, quid aut vitiosum essent, aut audituri. Solum ergo habebant nuntiationem. Magistratus habebant speculationem, hoc est jus servandi de cælo, & impediendi ne populus ad comitia vocaretur. Quod apud Festum datur *auguribus spectio duntaxat*, sic intelligendum videtur: Si augur sic magistratus in auspicio, spectat; non autem nuntiat; in comitiis populi nuntiat, non spectat. Jam & Cicero & Antonius augures erant: hinc est quod ille dicit, *Nos nuntiationem solum*, &c. *Festus*.

⁵² Aut id facturum] Vitiarum, postquam facta essent. Infra, *Confesso negotio*, bonus augur, Alio die, inquit. Manut.

⁵³ Usque ad Idus Martias] Quibus Cæsar occisus est.

XXXIII. Ecce Dolabellæ comitorum dies⁵⁴, sortitio prærogativæ. Quiescit. Renuntiat: tacet. Prima classis vocatur: renuntiat: deinde, ut affloret, suffragatum secunda classis vocatur: quæ omnia citius sunt facta, quam dixi. Confesso negotio bonus augur (Lælium diceret) ALIO DIE, inquit. O impudentiam singularem! quid videras? quid fenseris? quid audieras? nec enim te de cælo servasse dixisti, neque hodie dicis. Id igitur obvenit vitium, quod tu jam Kalendis Januarii futurum esse provideras, & tanto ante prædixeras. Ergo, hercule, magna, ut spero, tua potius, quam republicæ, calamitate ementitus es auspicia. Obstrinxisti religione populum Romanum. Augur auguri, consul⁵⁵ consuli obnuntiavisti. Nolo plura, ne acta Dolabellæ videam convellere⁵⁶: quæ necesse est⁵⁷ aliquando ad nostrum collegium deferantur.

Sed arrogantiam hominis, insolentiamque cognoscite. Quamdiu tu voles, vitiosus consul Dolabella: rursus, cum voles,

F f f 2 sal-

⁵⁴ Ecce Dolabellæ comitorum dies] Cæsar promiserat se prius quam ad bellum Parthicum proficere, effecturum, ut suo ipsius loco Consul fieret Dolabella. Cum itaque comitorum dies appetisset, populum ad ea comitia convocavit, & ex omnibus centuriis, in quas populus universus describebatur, sortitus est unam centuriam, ut ea omnium prima rogaretur suffragium, cujus nomen est illa primam sortitione eductum existit. Quiescit Antonius, nec se interposuit, quo minus fieret illa sortitio. Rogatis, exceptis, distributisque centuriæ prærogativæ suffragiis, Dolabella renuntiat ad prærogativæ suffragium. Tacuit interim Antonius, & ne verbo quidem significavit huiusmodi comitia esse vitiosa. Post prærogativam, prima classis vocatur intra septa, ut ferat suffragium, & ut fieri solet, rogatur suffragia. Hujus quoque classis voluntate renuntiat consul Dolabella: quod major pars illarum nonaginta & octo centuriarum, quæ prima classis continentur, ei fuerit suffragata. Sed cum refragaretur aliquor centuriæ, nec solius primæ classis suffragiis legitimus punctorum numerus expleri potuisset, secunda classis vocata est ad ferendum suffragium. Ad cuius rei intelligentiam notandum est, populum omnem in quinque classes, & capite census fuisse distributum, singulas classes quibusdam centuriis

fuisse descriptas, ut centum nonaginta tres essent centuriæ, & prima classis plures, quam cæteræ omnes, sola contineret centurias. (Erant enim in prima classe 98. in secunda 22. in tertia 22. in quarta 20. in quinta 30. Reliqui omnes, qui non classibus, sed capite censebantur, in unicam erant redacti centuriam.) Quare si prima classis conspiceret, omniumque centuriarum suarum circulo Dolabellam Consulem fecisset, necesse non fuisset ad secundam classem procedere. Vide Dionysium Halicarn. libro iv. *Idem*.

⁵⁵ Augur, auguri: Consul] Cæsar, qui augur & consul.

⁵⁶ Ne acta Dolabella videam convellere] Si enim obnuntiatio tua vitiis habuit, Dolabella Consul fuit vitio creatus; si vitio creatus, non fuit vere Consul; ut ferat suffragium, nihil jure egit & legitima potestate. *Abrams*.

⁵⁷ Quæ necesse est] Cum republica istud, quo nunc opprimitur, tuæ dominationis jugum excusserit, emergerique fluctibus servituti, necesse est, ut Dolabella: Consulis acta ad Augurum consilium deferantur, ut nos qui sumus Augures, eane rata esse debeant, aut infirma, judicemus. Tunc enim considerabimus quid de tua obnuntiatione statendum sit, ut si valeat, Dolabella iudicetur Consul vitiosus; si non valeat, tu ob ementita auspicia damneris. *Idem*.

salvis auspiciis creatus. Si nihil est⁵⁸, cum augur iis verbis nuntiat, quibus tu nuntiasti: confitere te, cum, ALIO DIE, dixeris, sobrium non fuisse. Sin est aliqua vis in istis verbis, ea quæ sit, augur a collega requiro. Sed, ne forte ex multis rebus gestis M. Antonii rem unam pulcherrimam transliat oratio, ad Lupercalia⁵⁹ veniamus.

XXXIV. Non dissimulat, Patres conscripti: apparet esse commotum: sudat, pallet: quidlibet, modo ne nauscet, faciat, quod in porticu Minuria fecit. Quæ potest esse turpitudinis tantæ defensio? Cupio audire: ut videam, ubi rhetoris tanta merces, ubi campus Leontinus apparet. Sedebat in Rostris⁶⁰ collega tuus, amictus toga purpurea, in sella aurea, coronatus⁶¹: adscendis; accedis ad sellam; (ita eras Luperus, ut te consulem esse meminisse deberes) diadema ostendis. Gemitus toto foro. Unde diadema? non enim abjectum sustuleras, sed attuleras domo mediatum & cogitatum scelus. Tu diadema imponebas cum plangore populi: ille cum plausu rejiciebat. Tu ergo unus, scelerate, inventus es, qui cum auctor regni esses; eum, quem collegam regni⁶² habebas, dominum habere velles: & idem tentares, quid populus Romanus ferre & pati possit.

At etiam misericordiam captabas: supplex te ad pedes abiciebas: quid petens? ut servires? Tibi uni peteres: qui ita a puero vixeris, ut omnia paterere, ut facile servires: a nobis populoque Romano mandatum id certe non habebas. O præ-

⁵⁸ Si nihil est] Probare studeat, aut nunquam vitiosum, aut vitiosum semper esse consulem Dolabellam: cum Antonius, dum ei fuit inimicus, vitiosum esse: reconciliatus, non esse vitiosum dixerit. *Manut.*

⁵⁹ Ad Lupercalia] Ad rem gestam Lupercalibus, id est decimo quinto Kalendas Martii, quo die juvenes Lycæum Pana venerant nudi per luxum atque lasciviam currebant. Ovidius II. Fastorum: *Tertia post Idus*, &c. *Abram.*

⁶⁰ Sedebat in Rostris] Priusquam Antonium scilicet narrat, insolentiam & fastum Cæsaris describit, ut eo scelus Antonii magis exaggeret, quod regem adeo superbum voluerat Romanis imponere. *Idem.*

⁶¹ Coronatus] Duplex corona Cæsari concessa a Senatu. Decretum enim ut corona laurea perpetuo uti posset, & ut ludis coronam gemmis auroque præsignem gestaret. Hanc posteriorem Lupercalibus videtur habuisse: is enim fuit habitus triumphantium. *Abram.* Non fuit gemmis ornata, sed distincta radiis corona aurea, ut Floro dicitur libro IV. cap. 2. *Græv.*

⁶² Collegam regni] Dicitur regi abest ab antiquo libro, quam & sensus respicit. Loquitur enim de collegio consulari, non regni. *Færonus.* Cum Færo & Muretus, non regni & Lambinus faciunt: quare nolim hic Typographos nostros ab exemplari Gruteriano deceptos fuisse. *Olfort.*

præclaram illam eloquentiam tuam, cum es nudus concionatus! Quid hoc turpius? quid foedius? quid suppliciiis omnibus dignius? num expectas, dum te stimulis sodiam? hæc te; si ullam partem habes sensus, lacerat, hæc cruentat oratio. Vereor, ne imminuam virorum summorum gloriam: dicam tamen dolore commotus. Quid indignius, quam vivere eum, qui imposuerit diadema, cum omnes fateantur jure interfectum esse, qui abjecerit?

At etiam adscribi jussit in fastis, ad Lupercalia, C. CÆSARI, dictatori perperuo, M. Antonium, consulem, populi jussu regnum derulisse, Cæsarem uti noluisse. Jam jam minime miror, te otium perturbare: non modo urbem odisse, sed etiam lucem: cum perditissimis latronibus non solum de die, sed etiam in diem vivere⁶³. Ubi enim tu in pace consistes? qui locus tibi in legibus & judiciis esse potest, quæ tu, quantum in te fuit, dominatu regio sustulisti? Ideone L. Tarquinius exactus: Sp. Cassius, Melius, M. Manlius, necati, ut multis post sæculis, a M. Antonio, quod fas non est, rex Romæ constitueretur? Sed ad auspicia redeamus.

XXXV. De quibus rebus⁶⁴ idibus Martiis fuit in senatu Cæsar acturus; quæro tum tu quid egisses. Audiebam quidem te paratum venisse, quod me de ementitis auspiciis, quibus tamen

⁶³ Non solum de die, sed etiam in diem vivere] De die vivere, est quotidie genio indulgere & epulari. De die enim convivia sunt, quæ ante statam cœnæ horam, quæ erat nona, inibantur, quod erat hominum perditorum. Illa convivia dicuntur tempestiva. In diem vivere est, ut recte exponitur, omnia sive que deque facere, nihil diviti humanique pensi habere, nec de futuro sollicitum esse, nec de hominum de te judicio. Illud est hominum astorum, hoc hominum dæmoniorum. In vivere sic duplex notio. In ista locatione de die vivere, notat vivere voluptatibus indulgere, ut in illo Catulli, *Vivamus mea Lebia*: sed in hac in diem vivere, vivere est vitam instituire. *Græv.*

⁶⁴ De quibus rebus] Cæsar, ut scribit Appianus, quarto post Idus Martias, profecturus erat ad bellum Parthicum: & antequam urbe excederet, Consulem suo loco substituitur decreverat. Ideoque relatus erat ad Se-

natum de auspiciis ab Antonio nuntiatis: utrum videlicet obnuntiatio Antonii vim obtineret, & Consul vitiosus esset Dolabella. Quærit igitur Orator ab Antonio quid egisset. Cæsarine, cui regnum desiderare voluerat, repugnare ausus fuisset, an probatus Consul Dolabellam, quasi salvis auspiciis creatum. Hic est opinor sensus, quantum alia etiam de re agendum fuerat Idibus Martiis in Senatu. Nam, ut scribit Tranquillus cap. 77. Proximo Senatu percrebuit fama L. Cæsarum Quindectimum Sententiam dicitur, ut quoniam libris fatalibus contineretur, Partibus nisi a Rege non posse vinci, Cæsar Rex appellaretur. Quæ suspicio Cæsari necem maturavit, ut Appianus, Dio, Plutarchus literis prodiderunt. Quæro tum tu quid egisses? Eum sine dubio Regem esse creandum censuisses, cui jam imposueras diadema. Sed prior explanatio magis ad rem. *Abram.*

tamen parere necesse erat, putares esse dicturum. Sustulit illum diem fortuna populi Romani. Num etiam ⁶⁵ tuum de auspiciis iudicium interitus Cæsaris sustulit? Sed incidi in id tempus, quod iis rebus in quas ingressa erat oratio, prævertendum est ⁶⁶. Quæ tua fuga? quæ formido illo die? quæ propter conscientiam scelerum desperatio vitæ? cum ex illa fuga, beneficio eorum, qui te, si sanus esses, saluum esse voluerunt, clam te domum recepisti.

O mea frustra semper verissima auguria rerum futurarum! Dicebam illis in Capitolio liberatoribus ⁶⁷ nostris, cum me ad te ire vellent, ut ad defendendam rempublicam te adhortarer: quoad metueres, omnia te promissurum: simul ac timere desisses, similem te futurum tui. Itaque cum cæteri consulares irent, redirent, in sententia mansi: neque te illo die, neque postero vidi: neque ullam societatem optimis civibus cum importunissimo hoste foedere illo confirmari posse credidi. Post diem tertium veni in ædem Telluris, & quidem invitus, cum omnes aeditus armati obsiderent. Qui tibi ille dies, M. Antoni, fuit? Quanquam mihi subito inimicus extitisti, tamen me tui miseret, quod tibi invideret.

XXXVI. Qui tu vir, dii immortales! & quantus fuisses, si illius diei mentem servare potuisses! Pacem haberemus, quæ erat facta per obsidem puerum nobilem, M. Antonii filium, M. Bambalionis nepotem ⁶⁸. Quanquam te bonum timor fa-

⁶⁵ Nam etiam] Dolabella statim post necem Cæsaris, non expectato Senatus decreto de auspiciis, Consulatum invasit, & paulo post Antonius reconciliatus. Dolabellæ Obiter igitur obijcit inconstantiam, quia quem vivo Cæsare vitiosum esse Consulatum dixerat, cum post Cæsaris necem, tanquam salvis auspiciis creatum, in consortium Consulatus admittit. Idem.

⁶⁶ Prævertendum est] Sensus: incidi in id tempus de quo prius mihi loquendum est, quam de iis rebus de quibus ceperam loqui. Faern.

⁶⁷ Illis in Capitolio liberatoribus] Bruto, cæterisque qui a Republica cervicibus jugum servile deiecerant, quique eade peracta, in Capitolium, tanquam Deos comprecatur;

concesserant, ibique diem illum noctemque exegerunt. Ad quos accesserunt tum alii, tum ipse Cicero, ut cum illis agerent de republica. Faern.

⁶⁸ Per obsidem puerum nobilem M. Antonii filium, M. Bambalionis nepotem] Per Deo S. C. de oblivione injuriarum in æde Telluris, invitati sunt Cæsaris percussores, ut e Capitolio descenderent. Illi cum etiam tum sibi a Lepido & Antonio metuerent, non auctam vitam suam illis committere, obsides ab eis petierunt. Dedit Antonius filium suum, quem ex Fadii Bambalionis liberenti hominis filia susceperat. Avram. Auctor est Faernus non legi in Vaticano M. Antonii filium, ideoque illas voces delevis, eumque secuti sunt Lambrinus & Manutius, reinjuit tamen eas Mure-

ciebat, non diuturnus ⁶⁹ magister officii: improbum fecit ea, quæ, dum timor abest, a te non discedit, audacia. Eti tuum, cum optimum te putabant, me quidem dissentiente ⁷⁰, funeri tyranni, si illud funus fuit, sceleratissime præfuisse. Tua illa pulchra laudatio ⁷¹, tua miseratio, tua cohortatio.

Tu, tu, inquam, illas faces incendisti, & eas, quibus semustularus ille est, & eas, quibus incensa L. Bellieni domus deflagavit. Tu illos impetus perditorum hominum, & ex maxima parte, fervorum, quos nos vi manique repulimus, in nostras domos immisisti. Idem tamen, quasi fuligine absterfa, reliquis diebus in Capitolio præclara senatus-consulta fecisti, ne qua post idus Martias immunitatis tabula, neve cujusquam beneficii figeretur. Meministi ipse de exulibus: scis, de immunitate quid dixeris. Optimum vero, quod dictaturæ nomen in perpetuum de republica sustulisti. Quo quidem facto tantum te cepisse odium regni videbatur, ut ejus omnem, propter proximum dictatorem ⁷², tolleres metum.

Constituta respublica videbatur aliis, mihi vero nullo modo, qui omnia, te gubernante, naufragia metuebam. Num me

tus. Glossam esse, quæ adscripta fuerit margini, quæ magister exposuit, quis esset nobilis puer M. Bambalionis nepos, nemini potest obscurum esse, qui attentius ista legit.

Nobilem puerum dixit *de pueris*, cum eum vocat *Bambalionis nepotem*. Nam Antonii erant sane nobiles; itaque hic parum facit ad Ciceronis mentem, si addatur *Antonii filius*. Nullus autem tum erat qui falsum illum dicitur, *nobilis puer M. Bambalionis nepos*, non intelligeret, esse *M. Antonii filium*: quod si addatur, hebescit acumen, quo vult ferire Antonium. Grex.

⁶⁹ Non diuturnus] Alii legunt, *non diuturni magister officii*. Idem sensus est. Quia qui sola penæ formidie bene faciunt, sub lato metu ad priora studia revolvuntur. Avram.

⁷⁰ Me quidem dissentiente] Duplex sensus esse potest: vel enim dissentiebat ab aliis Cicero, quod aliis Antonium optimum putantibus, ipse non bonum quidem putaret, sed eum crederet sub lato metu, primo quoque tempore ad suos mores & improbitatem esse rediturum: vel quod aliis Antonium funeri

Cæsaris præficiendis, ipse præficiendum non putaret. Idem.

⁷¹ Tua illa pulchra laudatio] Ironice pulchram appellat laudationem Antonii, quæ vera perniciosa fuit reipublicæ. Ea funebri oratione tria præstitit Antonius. 1. Laudavit Cæsarem, & cum Alexandro Macedone comparavit, ut scribit Appianus. 2. Intercedit Cæsaris miserabiliter decessit. 3. Multitudinem contra percussores Cæsaris excitavit. Plebs ita sublevis iracundie facibus exarsit, ut Cæsaris corpus in forum deulerit, deinde frusto a sepiis, sublevis & tribunalius rogo combusserit, tandem raptis a rogo torribus, ad percussorum reliquorumque Senatorum ædes accurrerit, ut eas incenderet. Quo in tumultu L. Bellieni domus deflagavit. Laudationem Cæsaris funebrem ab Antonio dictam refert Dio lib. XLIV. & Appianus lib. 11. exeunte de bellis civilibus. Idem.

⁷² Propter proximum Dictatorem] Videbatur enim Antonius odio Cæsaris, qui proxime Dictator fuerat, omnem regni metum sustulisse, faciens ne quis in posterum Dictator diceretur. Idem.

me igitur sefellit? aut num diutius sui potuit esse dissimilis? Insepstantibus vobis, toto Capitolio tabulae figebantur: neque solum singulis veniebant⁷³ immunitates, sed etiam populis universis. Civitas⁷⁴ non jam singillatim, sed provinciis totis dabatur. Itaque si haec manent, quae stante republica manere non possunt, provincias universas, Patres conscripti, perdidistis, neque vestigialia solum, sed etiam imperium populi Romani, hujus domesticis nundinis deminutum est.

XXXVII. Ubi est septies millies sestertium, quod in tabulis⁷⁵, quae sunt ad Opis, patebat? funestae illius quidem pecuniae, sed tamen, quae nos si iis, quorum⁷⁶ erat, non redderentur, a tributis posset vindicare. Tu autem quadringentis H-S. quod idibus Martiis debuisti, quonam modo ante Kalendas Aprilis debere desisti? Sunt ea quidem innumerabilia, quae a diversis emebantur, non insciente te: sed unum egregium de rege Dejotaro, populo Romano amicissimo, decretum in Capitolio fixum. Quo proposito nemo erat, qui in ipso dolore risum posset continere. Quis enim cuiquam inimicior, quam Dejotaro Caesar? aequae atque huic ordini, ut equestri, ut Massiliensibus⁷⁷, ut omnibus, quibus rempublicam populi Romani caram esse sentiebat. Igitur, a quo vivo nec praesens, nec absens rex Dejotarus quidquam aequi boni impetravit, apud mortuum factus est gratiofus. Compellarat⁷⁸ hospitem praesens, computarat⁷⁹, pecuniam imperarat, in ejus tetrarchia unum ex Graecis comitibus suis collocarat; Armeniam abstulerat a senatu datam. Haec vivus eripuit, reddidit mortuus.

At quibus verbis? modo aequum sibi videri, modo non tantumquam. Mira verborum complexio. At ille nunquam (semper enim absenti affui Dejotaro) quicquam sibi, quod nos pro

⁷³ Veniebant] Vendebantur.

⁷⁴ Civitas] Siculis. Vide ad Arrium lib. xiv. epist. 12.

⁷⁵ Tabulis] Caesaris. Vide Philipp. I.

⁷⁶ Quorum] Eorum, qui pro Pompejo contra Caesarem pugnarant. Manutius.

⁷⁷ Massiliensibus] De Caesaris in eos odio, vide lib. de Offic. II. 8.

⁷⁸ Compellarat] Appellarat de pecunia Caesar Dejotarum, cum in ejus domum hospitio exceptus est. Abram.

⁷⁹ Computarat] Supputarat, subductisque rationibus omnibus summam fecerat ejus pecuniae, quae ex tota Dejotari Tetrarchia corradi potuit, ut eam omnem imperaret. Idem.

pro illo postularem, aequum dixi videri. Syngrapha H-S. centies per legatos, viros bonos, sed timidos & imperitos, sine nostra, sine reliquorum hospitem regis sententia, facta in gynaece⁸⁰: quo in loco plurimae res venire, & veniunt. Qua ex syngrapha quid sis acturus, meditare censeo. Rex enim ipse sua sponte, nullis commentariis Caesaris, simulatque audivit ejus interitum, suo Marte res suas recuperavit. Sciebat homo sapiens, jus semper hoc fuisse, ut, quae tyranni eripissent, ea tyrannis interfecisset, ii, quibus erepta essent, recuperarent. Nemo igitur jureconsultus, ne iste quidem⁸¹, qui tibi uni est jureconsultus, per quem haec agis, ex ista syngrapha deberi dicit pro iis rebus, quae erant ante syngrapham recuperatae. Non enim a te emit: sed prius quam tu suum sibi venderes, ipse possedit. Ille vir fuit⁸²: nos quidem contemnendi, qui auctorem odimus, acta defendimus.

XXXVIII. Quid ego de commentariis⁸³ infinitis, quid de innumerabilibus chirographis loquar? quorum etiam imitatores sunt⁸⁴, qui ea, tanquam gladiatorum libellos, palam venditent. Itaque tanti acervi nummorum apud istum construuntur, ut jam appendantur, non numerentur pecuniae. At quam caeca avaritia est! nuper fixa tabula est, qua civitates locupletissimae Cretenesium vestigialibus liberantur: statuiturque, ne

Tom. VI.

G g g

post

⁸⁰ In gynaece] Id est, cum Fulvia. Nam gynaeceum locus erat in aedibus, ubi mulieres habitabant. Manutius.

⁸¹ Ne iste quidem] Suspiciatur Manutius insinuari Sextum Clodium scribam, quem Antonius ab exilio revocarat, ut hac ipsa oratione superius cap. 4. diximus: qui fuerat Antonium & Fulviam scribendis illis legibus & immunitatum tabulis adjuvabat, ut olim P. Clodio praefo fuerat legibus scribendis: ut dicitur pro Domo. Abram.

⁸² Ille vir fuit] Dejotarus fortiter & generose, ut virum decebat, se gessit: nos vero pusillanimes fumus, qui cum oderimus Caesarem auctorem, ejusdem acta & leges defendimus, timentes eorum offensionem, quibus Caesar vivus aliqua beneficia promiserat. Idem.

⁸³ Quid ego de commentariis] Senatus patris & concordiae causa Caesaris acta servanda esse decreverat, id est, statuerat ut nihil de

actis Caesaris mutaretur, sed singulis magistratus, beneficia, provinciae darentur, quos Caesar vivus singulis contulisset. Necato Caesare, Calpurnia conjux, quatuor talentorum diurnos ab ipso memoriae causa conscriptos ad Antonium delulit. Is arrepta occasione beneficia, magistratus, provincias, immunitates vendidit, adulteratis Caesaris commentariis ad libidineam, quasi quae faceret, e Caesaris memoriali peterent. Ad haec nunc Orationator delabitur. Idem.

⁸⁴ Quorum etiam imitatores sunt] Tanta subijcendorum adulterandorumque licentia per te inducta est, ut non tu solum, sed alii quoque exscribant, vel potius imitentur, quae deinde publice venditent, ut vendi solent ii libelli, quibus futura proximorum gladiatorum pugna, & singulorum parium compositio describitur. Idem.

post M. Brutum proconsulem sit Creta provincia. Tu mentis es compos? tu non constringendus? an Caesaris decreto Creta post M. Bruti decessum potuit liberari, cum Creta nihil ad Brutum, Casare vivo, pertineret? At hujus venditione decreti (ne nihil actum putetis) provinciam Cretam perdidistis, Omnino nemo ullius rei fuit empor, cui desuerit hic venditor.

Et de exulibus legem, quam fixisti, Caesar tulit? Nullius infector calamitatem: tantum queror, primum eorum reditus inquinatos, quorum causam diffimilem Caesar judicaverit: deinde nescio cur reliquis idem non tribuas. Neque enim plus quam tres, aut quatuor reliqui sunt. Qui simili in calamitate sint, cur tua misericordia simili non fruantur? cur eos habes in loco patrum⁸⁵? de quo ferre, cum de reliquis ferres, noluit: quem etiam ad censuram petendam impulisti, eamque petitionem comparasti, quæ & risus hominum, & querelas⁸⁶ moveret.

Cur autem ea comitia⁸⁷ non habuisti? An quia tribunus plebis sinistrum fulmen nuntiabat? Cum tua quid interest, nulla auspicia sunt; cum tuorum, tum sis religiosus. Quid? eundem in septemviratu⁸⁸ nonne destituisti? Interveniit⁸⁹ enim. Quid metuisti? credo, ne salvo capite⁹⁰ negare non posses. Omnibus eum contumeliis onerasti, quem patris loco, si ulla pietas in te esset, colere debebas. Filiam ejus, sororem⁹¹ tuam, ejecisti, alia conditione⁹² quaesita, & ante persecta.

Non

⁸⁵ Patrum] De quo, supra, cap. 23. annot. 92.

⁸⁶ Risus hominum, & querelas] Ridebant eum, qui fuisse infamia notatus, censuram petere, ejus est de moribus civium iudicare. Queriebantur tantam esse M. Antonii impietatem, ut patrum suum omnibus ridendum exponeret. *Abram.*

⁸⁷ Cur autem ea comitia] Antonius, ut videtur, censoria comitia indixerat, sed illuciscente die vel non accessit omnino, vel cum accessisset, repente comitia dimisit, quod Tribunus plebis nescio quis fulmen sinistrum nuntiabat. *Ideon.*

⁸⁸ In septemviratu] Cum dividendo militibus agro Campano, & Leontino septemviro, omisso patruo, praeficiti. Phil. II. & VIII. *Manut.*

⁸⁹ Interveniit] Pecuniam petivit. Vide Turneb. *Advers.* IV. 11.

⁹⁰ Ne salvo capite] Videtur reddere rationem cur patrum suum destituerit Antonius. Quia si eum Septemvirum creare voluisset, prius de restituendo patruo legem ferre debuisset: neque enim qui integri capitis & existimationis non erat ob damnationem, se poterat fieri Septemvir, aut ad ullum vel magistratum, vel sacerdotium promoveri. At metuebat Antonius, ne salvo patrum capite, id est, patruo in integrum restituo, debitam ei pecuniam negare non posset. *Abram.*

⁹¹ Sororem] Patruelem.

⁹² Alia conditione] Ante repudium uxoris, circumspecta alia uxore, quam duceret, nimirum Fulvia. *Grav.*

Non est satis. Probrum insimulasti pudicissimam foeminam. Quid est, quod addi possit? Contentus eo non fuisti. Frequentissimo senatu Kalendis Januar. sedente patruo⁹³, hanc tibi esse cum Dolabella causam odii dicere ausus es, quod ab eo forori & uxori tuae stuprum oblatum esse comperisses. Quis interpretari potest, impudentiorne, qui in senatu: an improbius, qui in Dolabellam: an impudicior, qui patruo audiente: an crudelior, qui in illam miseram tam spurce, tam impie dixeris?

XXXIX. Sed ad chirographa redeamus. Quæ tua fuit cognitio⁹⁴? Acta enim Caesaris pacis causa confirmata sunt a senatu: quæ quidem Caesar egisset, non ea, quæ Casarem egisse dixisset Antonius. Unde ista erumpunt? quo auctore proferuntur? Si sunt falsa, cur probantur? si vera, cur veniunt? At sic placuerat, ut ex Kalendis Junii de Caesaris actis cum consilio cognosceretis. Quod fuit consilium? quem unquam advocasti? quas Kalendas Junias expectasti? an eas, ad quas te, peragratis veteranorum coloniis, stipatum armis retulisti? O præclaram illam percursionem tuam mense Aprili, atque Majo, tum, cum etiam Capuam⁹⁵ coloniam deducere conatus es! Quemadmodum* illinc abieris, vel potius pene non abieris, scimus. Cui tu urbi minitaris. Utinam conere, ut aliquando illud pene tollatur!

At quam nobilitata est tua illa peregrinatio! quid prandiorum apparatus, quid furiosam vinolentiam tuam proferam? Tua ista detrimenta sunt: illa nostra. Agrum Campanum, qui cum de vestigalibus eximebatur, ut militibus daretur, tamen insigi magnum reipublicæ vulnus putabamus: hunc tu compransoribus tuis, & collusoribus dividebas. Mimos dico & mimas, Patres conscripti, in agro Campano collocatos. Quid jam querar de agro Leontino? quandoquidem hæc quon-

G g g 2 dam

⁹³ Sedente patruo] C. Antonius forte Romæ aderat, quamvis non esset lege restitutus: legibus inter arma civilia silentibus. *Ferrarius.*

⁹⁴ Quæ tua fuit cognitio] Cur tu nova Caesaris acta proferes? Ad te non pertinet ista cognitio. Cum consilio senatorum cognosci oportebat. Id enim placuerat. *Manutius.*

⁹⁵ Capuam] Antonius, ut veteranorum

animos sibi magis obligaret, Capuanorum agros illi assignare voluerat, & novam coloniam eo transferre: eoque profectus erat, ut agros divideret: sed illi coloni veteres obtulerunt, necesse pene intulerunt. Eam ob causam Capuanis minitabatur. *Abram.*

* *Vid. Man. illam adierit ... pene non adierit.*

dam arationes, Campana & Leontina, in populi Romani patrimonio grandi fenore & fructuose ferebantur. Medico tria millia jugerum, quasi ⁹⁶ te sanasset: rhetori duo, quasi desertum facere potuisset. Sed ad iter, Italiamque redeamus.

Deduxisti coloniam Casilinum, quo Cæsar ante deduxerat. Consultuisti me per literas de Capua tu quidem: sed idem de Casilino respondi: possesne, ubi colonia esset, eo coloniam novam jure deducere. Negavi, in eam coloniam, quæ esset auspicato deducta, dum esset incolumis, coloniam novam jure deduci: colonos novos adscribi posse rescripsi. Tu autem insolentia elatus, omni auspicio jure turbato, Casilinum coloniam deduxisti, quo erat paucis annis ante deducta, ut vexillum tolleres, & aratrum ⁹⁷ circumduceres: cujus quidem vomere portam Capuæ pene perstrinxisti, ut florentis coloniarum territorium minueretur.

Ab hac religionum perturbatione advolas in M. Varronis, sanctissimi atque integerrimi viri, fundum Cassinatem. Quo jure? quo ore? Eodem, inquit, quo in heredum L. Rubrii, quo in heredum L. Tursellii prædia, quo in reliquis innumerabiles possessiones. Et, si ab hasta ⁹⁸. Valeat hasta, valeant tabulæ, modo Cæsar ⁹⁹, non tuæ: quibus debuisti,

non

⁹⁶ Medico... quæsi] Auctoritate codicis Vaticani Muretus edidit: Medico tria millia jugerum: quid, si te sanum fecisset? Rhetori duo: quid si te desertum facere potuisset? Quod equidem miror ab erudito Grevio fuisse prætermisum, cum ejus codicis auctoritatem, & Mureti editionem ab illo expressam ipse agnovit, & de Grutero, quod eam neglexerit, merito sit conquestus. Non enim facile crediderit quisquam, inquit Muretus, quam multa in Philippicis mutila, quam multa temere addita, quam multa corrupta ac depravata legerentur in omnibus aliis libris, quæ hujus ope expleta, restituta, sanata, & integritati suæ restituta sunt. Librum autem ipsum credo equidem ante hoc septingentos annos exaratum esse. Quod & ipsa literarum conformatio ostendit plerisque locis gemina ei quæ in Pandectis Florentinis, & in Terentio Petri Bombi vultus: & scribendi ratio, quam & Græcorum vocant, eadem plane quæ in iis, quos modo nominavi, libris, & præterea in

antiquissimo illo epistolæ Ciceronis, cujus exemplum abhinc triennium divulgavit P. V. Horius. Parisiis prodit Mureti editio, anno 1562. Titulus: M. T. Ciceronis Philippicæ, a M. Ant. Mureto ad optimam & verissimum exemplar tam multis locis emendatæ, ut nunc primum editæ videri queant. Olivetus.

⁹⁷ Aratrum] Vide, quæ Turnebus de colonis deducendis assert Advers. IV. 11.

⁹⁸ Et, si ab hasta] Anticipatione Rhetorica eludit responsum Antonii. Respondentibus fortasse fundum Varronis, quod secutus esset partes Pompejanas, subiectum fuisse hastæ, & voci præconis, a Cæsare, qui sanctorum inimicorum bona proscriptis, te autem emisse, & adeo jure possidere. Quem fundum, si tu ab hasta Cæsaris emisti, concedo te jure possidere, & valere hastam debere confiteor. Abram.

⁹⁹ Modo Cæsar] Jocatur in tabularum nomine, & ab auctionariis ad eas transit, in quibus pecunia ad eadem Opis deposita a

non quibus tu te liberavisti. Varronis quidem Cassinatem fundum quis venisse dicit? quis hastam istius venditionis vidit? quis vocem præconis audivit? Mississe te dicis Alexandriam ¹⁰⁰, qui emeret a Cæsare. Ipsum enim expectare magnum fuit. Quis vero audivit unquam (nullius autem salus curæ pluribus fuit) de fortunæ Varronis rem ullam esse detractam? Quod si etiam scripsit ad te Cæsar, ut redderes: quid satis potest dici de tanta impudentia? Remove gladios parumper illos, quos videmus: jam intelliges, aliam causam esse hastæ Cæsaris, aliam confidentiæ, & temeritatis tuæ. Non enim te dominus modo illis sedibus, sed quivis amicus, vicinus, hospes, procurator arcebit.

XLII. At quam multos dies in ea villa turpissime est perbacchatus! Ab hora tertia bibebatur ¹, ludebatur, vomebatur. O testa ipsa misera, quam dispari domino ²! quanquam quomodo iste dominus? sed tamen quam a dispari tenebantur! Studiorum enim suorum M. Varro voluit esse illud, non libidinum diversorium. Quæ in illa villa ante dicebantur? quæ cogitabantur? quæ literis mandabantur? jura populi Romani, monumenta majorum, omnis sapientiæ ratio, omnisque doctrina. At vero, te inquilino (non enim domino) personabant omnia vocibus ebriorum: natabant pavimento vino: madebant parietes: ingenii pueri cum meritoriis; scorta inter matres familiarum versabantur. Cassino salutatum veniebant, Aquino, Interamna: admixtus est nemo. Jure id quidem. In homine enim turpissimo obsolesebant dignitatis insignia.

Cum inde Romam proficiscens ad Aquinum accederet, obviam ei processit (ut est frequens municipium) magna sane multitudo. Ad iste aperta lectica latus esse per oppidum, ut mortuus. Stulte Aquinates: sed tamen in via habitabant.

Quid

Cæsare patebat: quæ si valeret, Antonius ejus a se dissipatæ pecuniæ rationem reddere cogere. Manu.

¹⁰⁰ Mississe dicis Alexandriam] Alia responsio M. Antonii, quam tribus rationibus confutat. 1. Ironice, quæ figura summam Antonii cupiditatem exaggerat. Quasi dicat, Adeone cæcus avaritia & cupiditate rapietibus, adeone bonis civium inhiabas, ut ma-

gnam tibi & difficile videretur expectare, dum Cæsar ad urbem accederet, & inimicorum suorum bona subiceret publicæ auctioni? Abram.

¹ Ab hora tertia bibebatur] Cum hora nona initium esset cænæ. Man.

² Quam dispari domino] Vide lib. de Offic. I. 39.

Quid Anagnini? qui cum essent devii, descenderant, ut istum, tanquam si esset consul, salutarent. Incredibile dictum; tamen inter omnes constabat, neminem esse resalutatum: praesertim cum duos secum Anagninos haberet, Mustelam, & Laconem: quorum alter gladiatorum est princeps, alter pocolorum. Quid ego illas istius minas; contumeliasque commemorem, quibus investus est in Sidicinos, vexavit Puteolanos, quod C. Cassium, quod Brutos patronos adoptassent? magno quidem iudicio, studio, benevolentia, caritate: non ut te, ut Basilum, vi & armis, & alios vestri similes, quos clientes nemo habere velit, non modo esse illorum clients.

XLII. Interea dum tu abes, qui dies ille collega tui fuit, cum illud, quod tu venerari solebas, bustum in foro evertit? qua re tibi nuntiata, ut constabat inter eos, qui una fuerunt, concidisti. Quid eveniret postea, nescio. Metum credo valuisse, & arma*. Collegam quidem de caelo detraxisti, effecisti que non tu quidem etiam nunc, ut sit similis tui, sed certe, ut dissimilis esset sui. Qui vero inde reditus Romam? quae perturbatio totius urbis? Memineramus Ginnam nimis potentem; Syllam postea dominantem; modo regnantem Caesarem videramus. Erant fortasse gladii, sed absconditi, nec ita multi, ista vero quae, & quanta barbaria est? agmine quadrato cum gladiis sequuntur milites: scutorum lecticas portari vide-

3 Interea] Post C. Caesaris necem nescio quis in C. Marti nomen inavit, & rudem plebsculam concitavit in Senatum: plebsque, ut scribit Suetonius in Julio cap. 85. *solidem columpnam prope xx pedum lapidis Numinis in foro statuit, scriptisque PARENTI PATRIAE.* Apud eam longo tempore sacrificare, vota suscipere, controversas quasdam interpositiones per Caesarem iurejurando distrabere persequerentur. Antonius unquam impedit illi pseudo-Mario, eumque in vinculis jugulavit. Quo facto vocatus in odium multitudinis concitatus, in hoc seruit sumere discessit: ex urbe veteranorum colonias nuper a Caesare deducas obtinens, sive ut eorum animos sibi conciliaret, sive ut caput suum praesenti periculo multitudinisque furori subduceret. Sed absente Antonio, & colonias intrante, C. Curio, ut dicitur Phil. I. *serperet in urbe infinitum malum, idque maneret in dies latius, eadem-*

*que bustum in foro facerent, qui illum insensibilem sepulchrum effecerant, & quod magis magisque perditus homines cum sui similibus servis, rectis ac templis urbis minuerent, talis animo diverso fuit Dolabella: cum in exadaces sceleratosque servos, tum in imperiosos nefarios liberos, ut servos nonnullos in crucem egerit, liberos de saxo Tarpeio deiecerit, suisque everso illius exarato columina, ut locum illum sternendum locarit, ne quod extaret columinae vestigium, de quo epist. 17. & 18. lib. xiv. ad Atticum. *Abi.* 4. *Morsum caelo valuisse & arma.*] Frigidula exustatio. Dolabellam videri vult non peccata corruptum, sed metu & armis a republica bene gerenda deterritum, postquam Antonius ex illa sua peregrinatione spatus armatis ad Urbem accessit. Non metus valuit, sed avaritia, ut aperte lib. xiv. ad Atticum epist. 22. *Idem.**

videmus. Atque his quidem jam inveteratis, Patres contritipri, consuetudine obdurimus. Kalendis Junius cum in senatum, ut erat constitutum, venire vellemus, metu perterriti repente diffugimus.

At iste, qui senatu non egeret, neque desideravit quemquam, & potius discessu nostro laetatus est, statimque illa mirabilia facinorosa effecit. Qui chirographa Caesaris defendisset lucri sui causa; is leges Caesaris, easque praeclaras, ut rempublicam concutere posset, evertit. Numerum annorum provinciarum prorogavit: idemque, cum actorum Caesaris defensor esse deberet, & in publicis, & in privatis rebus astra Caesaris rescidit. In publicis, nihil est lege gravius: in privatis, firmissimum est testamentum. Leges alias sine promulgatione sustulit: alias, * ut tollerent, promulgavit. Testamentum irritum fecit: quod etiam infimis civibus semper obtentum est. Signa, tabulas, quas populo Caesar una cum hortis legavit, eas hic partim in hortos Pompei deportavit, partim in villam Scipionis.

XLIII. Et tu in Caesaris memoria diligens? tu illum amas mortuum? Quem is majorem honorem consecutus erat, quam ut haberet pulvinar, simulacrum, fastigium, flaminem? Est ergo flamen, ut Jovi, ut Marti, ut Quirino, sic divo Julio M. Antonius? Quid igitur cessas? cur non inaugurare? lume diem: vide, qui te inauguret: collega sumus; nemo

5 Numerum annorum provinciarum prorogavit] Pratoris annum, Consularibus biennium Caesar dederat, ut Phil. I. Antonius lege tribunitia, ut in Phil. V. ostendit, Pratoris biennium, Consularibus sexennium dedit. *Manus.*

* Vult. Grut. ut tollerent promulgatas, promulgavit.

6 In hortis Pompei] Suburbanos, quos tunc Antonius tenebat ab hasta emptos. *Idem.*

7 In villam Scipionis] In Tibure, ipsam quoque ab hasta emptam, in qua septemdecim dies, quae in Ciceronem in senatu diceret, commentatus est. Philipp. V. *Idem.*

8 Quem is majorem honorem consecutus erat] A senatu. Suetonius: *Ampliora humano fastigio sibi decerni passus est, Ferulum circumfusi pompa, templa, aras, simulacra iusta-*

deos, pulvinar, flaminem, Lupercos. *Idem.*

9 Fastigium] Tectum fastigiatum, quod solis templis imponebatur, cum aliarum aedium tecta essent plana. Graecis etiam dicitur dicitur. Itaque cum Caesaris domus fastigium decerneretur, divini ei honores decernebantur, significabaturque Caesarem praesens Numen esse habendum; & ejus domum esse templum. *Greevus.*

10 Est ergo flamen] Summa cum indignatione Antonium invadit, qui Caesari tam abjecte fuerat adulatus, ut etiam sacerdotium ejus honori dicitur amoverit. Videtur autem Antonius id sacerdotium Caesare vivo petivisse, atque etiam impetrasse; sed post necem Caesaris, quae priusquam Antonius flamen inauguraretur, obtigerat, inaugurari noluisse. *Idem.*

424. *IN M. ANTONIUM.*
 nemo negabit. O detestabilem hominem, sive quod tyranni
 sacerdos es, sive quod mortui! Quæro deinceps ¹¹, num, ho-
 diernus dies ¹² qui sit, ignores. Nescis heri quartum in Cir-
 co diem ludorum Romanorum fuisse? te ipsum autem ad po-
 pulum tulisse, ut quintus præterea dies Cæsari tribueretur?
 Cur non fumus prætextati ¹³? cur honorem Cæsari tua lege
 datum deferri patimur? an supplicationes addendo diem conta-
 minari passus es; pulvinaria noluisse? Aut undique religionem
 tolle, aut usquequaque conserva.

Quares, placeatne mihi pulvinar esse, fastigium, flami-
 nem. Mihi vero nihil istorum placet. Sed tu, qui acta Cæ-
 sariis defendis, quid potes dicere, cur alia defendas, alia non
 cures? nisi forte vis fateri, te omnia quæstus tuo, non illius
 dignitate metiri. Quid ad hæc tandem? expecto enim elo-
 quentiam tuam. Disertissimum cognovi avum tuum: at te et-
 iam apertiore ¹⁴ in dicendo. Ille nunquam nudus est concio-
 natus: tuum hominis simplicis pectus vidimus ¹⁵. Responde-
 bisne ad hæc? aut omnino hincere audebis? Ecquid reperies
 ex tam longa oratione mea, cui te respondere posse confidas?
 Sed præterita omittamus.

XLIV. Hunc unum diem, hunc unum, inquam, hodiernum
 diem, hoc punctum temporis, quo loquor, defende, si
 potes. Cur armatorum corona senatus septus est? cur me tui
 satellites cum gladiis audiunt? cur valvæ Concordiæ non pa-
 tent? cur homines omnium gentium maxime barbaros, Ity-
 reos,

¹¹ *Quæro deinceps*] Legem tulerat Anto-
 nius, ut ad illos dies quatuor, quibus ludi
 Romani celebrabantur in Circo, quintus dies
 in honorem Cæsaris adderetur, ejusque pul-
 vinar & simulacrum cum cæteris Deorum si-
 mulacris in pompa ferretur. Sed post Cæsa-
 ris necem Consul Antonius passus non est post
 quatuor dies ludorum Romanorum quicquam
 in honorem Cæsaris addi, ejusque simulacrum
 tanquam numinis alicujus in pompa deferri.
 Ne tamen omnem morui memoriam oblite-
 rasse videretur, Cæsaris nomine supplicatio-
 nem instituit: quod Cicero reprehendit, do-
 cetque religionem non tantum pulvinariibus
 & ludis, sed etiam indistincta supplicatione vio-
 lari. *Abram.*

¹² *Hodiernus dies*] Oratio hæc ita scripta
 est, quasi habita fuerit duodecimo Kalendas
 Octobris, postdiæ quam in ipsum absentem
 invehens tulerat Antonius: qui dies in Kalendaris
 quod Manutii descriperunt, quintus
 ludorum Romanorum in Circo signatus est.
Idem.

¹³ *Cur non fumus prætextati*] Nondum
 tributus erat ille dies Cæsari; tributum pos-
 sica veteres dierum fasti demonstrant. *Man.*

¹⁴ *Apertiore*] Jocus ex ambiguo, quo
 carpit corporis nuditatem, cum perspicuitate
 orationis laudare videatur. *Abram.*

¹⁵ *Pectus vidimus*] Lupercus enim con-
 concionatus est. *Supra. Manut.*

PHILIPPICA II. 425
 reos, cum sagittis deducis in forum? Præsidii sui causa se fa-
 cere dicit. Nonne igitur millies perire est melius, quam in
 sua civitate sine armatorum præsidio non posse vivere? Sed
 nullum est istuc, mihi crede, præsidium. Caritate & benevo-
 lentia civium septum oportet esse, non armis.

Eripiet, extorquebit tibi ista populus Romanus, utinam sal-
 vis nobis! sed quoquo modo nobiscum egeris, dum istis con-
 siliis uteris, non potes, mihi crede, esse diuturnus. Etenim
 ista tua minime avara conjux, quam ego sine contumelia de-
 scribo, nimium debet diu populo Romano tertiam pensio-
 nem ¹⁶. Habet populus Romanus, ad quos gubernacula reipub-
 licæ deferat: qui ubicunque terrarum sunt, ibi est omne rei-
 publicæ præsidium, vel potius ipsa respublica, quæ se adhuc
 tantummodo ulta est, nondum recuperavit. Habet quidem
 certe respublica adolentes nobilissimos, paratos defensores.
 Quam volent, illi cedant, otio consulentes: tamen a republi-
 ca revocabuntur. Et nomen pacis dulce est, & ipsa res salu-
 taris. Sed inter pacem & servitutem plurimum interest. Pax
 est tranquilla libertas: servitus malorum omnium postremum,
 non modo bello, sed morte etiam repellendum.

Quod si se ipsos illi nostri liberatores e conspectu nostro
 abstulerunt: at exemplum facti reliquerunt. Illi, quod nemo
 fecerat, fecerunt. Tarquinius Brutus bello est percutus:
 qui tum rex fuit, cum esse Romæ regem liceret. Sp. Cas-
 sius, Sp. Melius, M. Manlius propter suspicionem regni ap-
 petendi sunt necati. Hi primi cum gladiis, non in regnum
 appetentem, sed in regnantem impetum fecerunt. Quod cum
 ipsum factum per se præclarum est, atque divinum, tum ex-
 positum ad imitandum: præsertim cum illi eam gloriam con-
 secuti sint, quæ vix cælo capi posse videatur. Et si enim sa-
 tis in ipsa conscientia pulcherrimi facti fructus erat; tamen
 mortali immortalitatem non arbitror contemnendam.

XLV. Recordare igitur illum, M. Antoni, diem, quo di-
 staturam sustulisti: pone ante oculos lætitiæ senatus, popu-
 Tom. VI. H h h lique

¹⁶ *Tertiam pensionem*] Mortem tuam: cum duas jam perolverit, interfecit ejus vitis,
 P. Clodio, & C. Curione. *Idem.*

lique Romani : confer cum mundinatione tua, tuorumque : tum intelliges, quantum inter laudem & lucrum interfit. Sed nimirum, ut quidam, morbo aliquo & sensus stupore, suavitatem cibi non sentiunt : sic libidinosi, avari, facinorosi, verè laudis gustatum¹⁷ non habent. Sed, si te laus allicere ad recte faciendum non potest, ne metus quidem a foedissimis factis potest avocare? Judicia non metuis. Si propter innocentiam, laudo : si propter vim, non intelligis, ei, qui isto modo judicia non timeat, quid timendum sit?

Quod si non metuis viros fortes, egregiosque cives, quod a corpore tuo prohibentur armis; tui te, mihi crede, diutius non ferent. Quæ est autem vita, dies & noctes timere a suis? nisi vero aut majoribus habes beneficiis obligatos, quam ille quoddam habuit ex iis, a quibus est interfectus : aut tu es ulla re cum eo comparandus. Fuit in illo ingenium, ratio, memoria, literæ, cura, cogitatio, diligentia : res bello gesserat, quamvis reipublicæ calamitosas, attamen magnas : multos annos regnare meditatus, magno labore, multis periculis, quod cogitabat, effecerat : muneribus, monumentis, congiariis, epulis, multitudinem imperitam lenierat : suos præmiis, adversarios clementiæ speciè devinxerat. Quid multa? attulerat jam liberæ civitati, partim metu, partim patientia, consuetudinem serviendi.

XLVI. Cum illo ego te dominandi cupiditate conferre possum, cæteris vero rebus nullo modo comparandus es. Sed ex plurimis malis, quæ ab illo reipublicæ sunt inulta, hoc tamen boni est, quod didicit jam populus Romanus quantum cuique crederet, quibus se committeret, a quibus caveret. Hæc non cogitas? nec intelligis satis esse viros fortibus didicisse, quam sit re pulchrum, beneficio gratum, fama gloriosum, tyrannum occidere? An, cum illum homines non tulerint, te ferent? Certatim posthac, mihi crede, ad hoc opus curretur, nec occasione tarditas expectabitur.

Respi-

¹⁷ *Gustatum*] Vulgo, *gustum*. Sed *gustum* ex Vaticano eviderunt Faernus, Muretus, Manutius, Lambinus. Quod hic fuit a Grævio annotatum. Nec vero *gustum* alicu-

hi dixit Cicero, nisi fidem habeas editionibus non optimis. Certe *gustum* dixit lib. de Oratore III. 25. De Natura Deor. II. 56. 63. De Senect. 15. *Olivetus*.

Respice, quæso, aliquando rempublicam, M. Antoni : quibus ortus sis, non quibuscum vivas, considera : mecum, ut voles, cum republica redi in gratiam. Sed de te tu ipse videris : ego de me ipso profitebor. Defendi rempublicam adulescens, non deseram senex : contempsi Catilinæ gladios, non pertimescam tuos. Quin etiam corpus libenter obtulerim, si representari morte mea libertas civitatis potest : ut aliquando dolor populi Romani pariat, quod jamdiu parturit. Etenim si abhinc annos prope viginti hoc ipso in templo negavi posse mortem immaturam esse consulari : quanto verius nunc negabo seni? Mihi vero, Patres conscripti, jam etiam optanda mors est, perfuncto rebus iis, quas adeptus sum, quasque gessi. Duo modo hæc opto : unam, ut moriens populum Romanum liberum relinquam ; hoc mihi majus a diis immortalibus dari nihil potest : alterum, ut ita cuique eveniat, ut de republica quisque mereatur.

